

БЛИЗЬКІ РОДИЧІ ЯК ПОТЕРПІЛІ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ПРЕДСТАВНИКІВ ВЛАДИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

CLOSE RELATIVES AS VICTIMS OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST GOVERNMENT OFFICIALS: CURRENT ISSUES OF CRIMINAL LAW CHARACTERISTICS

**Боровик А.В., к.ю.н., доцент,
професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін,
проректор з наукової роботи**
Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'ячука

Встановлено, що у кримінальному законодавстві відсутній єдиний уніфікований підхід до потерпілих від кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальних правопорушень проти журналістів. Зроблено висновок про непослідовність законодавця у позначенні додаткової групи потерпілих, які можуть постраждати від цих деліктів, що пояснюється вживанням насамперед різної термінології («близький родич», «близькі родичі», «близькі родичі чи члени сім'ї», «близькі»). Проблемним питанням залишається і відсутність у КК визначення цих термів, що ускладнює їх застосування на практиці.

Найбільш оптимальним терміном для позначення потерпілих від кримінальних правопорушень проти представників влади, окрім самих представників влади, запропоновано вважати термін «близька особа». З огляду на це у диспозиціях кримінально-правових норм, які містять підстави кримінальної відповідальності за правопорушення проти представників влади (ст. 343, 345, 346, 348, 349 КК) терміни «близькі родичі» та «близький родич» слід замінити на «близька особа».

До кваліфікації кримінальних правопорушень проти представників влади не слід використовувати значення схожих термінів, що закріплені в інших нормативно-правових актах (КПК, Законів України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. та «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року), окрім КК.

Під близькою особою слід розуміти близького родича, члена сім'ї або колишнього члена сім'ї, а також іншу особу, яка має важливе значення для представника влади. До останньої категорії близьких осіб можна віднести особу, з якою зустрічається представник влади, його кум, сусід, товариш чи інший близький знайомий.

Ключові слова: потерпілий від кримінального правопорушення, представник влади, працівник правоохоронного органу, близький родич, член сім'ї, близька особа.

It is established that the criminal legislation does not have a single unified approach to victims of criminal offenses against the authority of public authorities, local governments, associations of citizens and criminal offenses against journalists. It was concluded that the legislator was inconsistent in designating an additional group of victims who may suffer from these delicts, which is explained primarily by the use of different terminology ("close relative," "close relatives," "close relatives or family members," "close"). The lack of definition of these terms in the Criminal Code remains a problematic issue, which complicates their application in practice.

The most optimal term for victims of criminal offenses against government officials, in addition to government officials themselves, is proposed to be the term "close person". In view of this, in the dispositions of criminal law, which contain the grounds for criminal liability for offenses against government officials (Articles 343, 345, 346, 348, 349 of the Criminal Code), the terms "close relatives" and "close relative" should be replaced by "close person".

The meaning of similar terms that are enshrined in other regulations should not be used to the qualification of criminal offenses against government officials (CPC, Laws of Ukraine "On State Protection of Judicial and Law Enforcement Officials" of December 23, 1993 and "On Prevention of Corruption" of October 14, 2014), except for the Criminal Code.

A close person should be understood as a close relative, family member or former family member, as well as another person who is important to the authority. The last category of close people includes a person met by a government official, his godfather, neighbor, friend or other close acquaintance.

Key words: victim of a criminal offense, government official, law enforcement officer, close relative, family member, close person.

Постановка проблеми. Потерпілими від кримінальних правопорушень проти представників влади, окрім самих представників влади можуть бути їх близькі родичі. Дослідження об'єктивних ознак заборонних кримінально-правових норм, що розміщені насамперед в розділі XV Кримінального кодексу України (далі – КК) «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів», свідчить про те, що у кримінальному законодавстві відсутній єдиний уніфікований підхід до цієї категорії потерпілих. Тому їй не дивно що серед вчених точиться дискусія з цього приводу.

Стан дослідження. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян досліджено в роботах В. П. Беленка, А. В. Бойка, Л. П. Брич, І. О. Давидович, О. О. Дудорова, О. О. Кирбятєва, В. А. Клименка, В. В. Кузнєцова, В. І. Осадчого, М. В. Сийплові,

А. М. Удода, О. А. Чувакова, М. І. Хавронюка, С. Д. Шапченка та ін. Однак низка проблем, пов'язаних з підставами кримінальної відповідальності за ці делікти, залишаються нерозв'язаними.

Метою статті є дослідження актуальних проблем кримінально-правової характеристики близьких родичів як потерпілих від кримінальних правопорушень проти представників влади.

Основний зміст. На основі аналізу поглядів вчених можна виокремити такі найбільш поширені на сьогодні в теорії кримінального права концепції потерпілого від кримінального правопорушення: «потерпілий – фізична особа», «потерпілий – фізична та юридична особа», «потерпілий – будь-який соціальний суб'єкт». Кожна з них має свої переваги та недоліки, а тому вибір найбільш оптимальної з них потребує системного аналізу відповідних аргументів та контраргументів [1, с. 81]. Не можна не погодитися з тим, що концепція, яка передбачає визнання потерпілим від злочину фізичної та юридичної особи, найбільш повно відповідає положенням

кримінального процесуального та цивільного законодавства [1, с. 195; 2, с. 210–217]. Хоча існують прибічники й інших кривцепцій [4, с. 82–83]. Не вдаючись до подальших дискусій з цього приводу відзначу, що в контексті дослідження близьких родичів як потерпілих від кримінальних правопорушень проти представників влади, не викликає сумніву той факт, що у ст. 343, 345, 346, 348, 349 КК йдеться виключно про потерпілих фізичних осіб.

Близькі родичі як потерпілі від кримінальних правопорушень проти представників влади є важливими елементами кримінально-правової характеристики цих деліктів. Як слушно зауважено кримінально-правова характеристика – одна з фундаментальних категорій кримінального права, що існує поряд з аналогічними поняттями у системі наук кримінально-правового циклу, зокрема криміналістичною, кримінологічною, кримінально-виконавчою та оперативно-розшуковою характеристиками. Вона необхідна для кваліфікації кримінальних правопорушень, а також з'ясування інших кримінально-правових питань [5, с. 63–64].

Як правило у більшості вчених немає сумнівів у доцільності визнання потерпілими від окремих кримінальних правопорушень проти представників влади близьких родичів¹. А. М. Удод слушно зауважує, що визнання у ч. 1 ст. 345 КК потерпілими від цього злочину не лише працівники правоохоронних органів, а й їх близьких родичів видається цілком обґрунтованим та відображає підвищений ступінь захисту суспільних правоохоронних відносин шляхом поширення кримінально-правової заборони вчинення погрози або насильства й щодо зазначеної категорії осіб. І хоча вони безпосередньо не здійснюють правоохоронну діяльність та не є суб'єктами суспільних відносин у цій сфері, все ж посягання на них у зв'язку зі службовою діяльністю працівника правоохоронного органу здатне негативно вплинути на ефективність останньої [7, с. 94-95]. Зазначене твердження вченого є актуальним і для інших кримінальних правопорушень проти представників влади.

Слід звернути увагу на те, що в розділі XV КК «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів» існують такі варіанти позначення досліджуваної категорії потерпілих:

- 1) «близький родич» (ст. 343 КК);
- 2) «близькі родичі» (ст. 345, 346, 348, 349, 352, 355 КК);
- 3) «близькі родичі чи члени сім'ї» (ст. 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК);
- 4) «близькі» (ст. 350 КК).

Водночас для позначення потерпілих від кримінальних правопорушень проти представників влади використовують лише терміни «близький родич» та «близькі родичі».

Важко не помітити той факт, що у більшості випадків зазначена категорія потерпілих вживається в множині, а тому може скластися враження, що для притягнення до кримінальної відповідальності певних суб'єктів необхідна наявність як мінімум двох потерпілих з числа близьких родичів. Однак звичайно це не так. Достатньо вчинити посягання хоча б на одного потерпілого, щоб певне діяння визнавалося кримінальних правопорушенням за наяв-

ності інших необхідних його ознак. Водночас це свідчить про наявність помилок в кримінальному законодавстві, які відносять до кримінально-правових проблем [8, с. 88–89]. З цього приводу В. П. Беленок зазначає, що характеризує близьких родичів як потерпілих від погроз або насильства щодо працівника правоохоронного органу, не можна залишити поза увагою той факт, що це поняття вжито в множині [9, с. 51]. Має рацію Л. П. Брич стосовно того, що на відміну від ч. 1 ст. 345 КК, де поняття «близькі родичі» вжито в множині, у п. 8 ч. 2 ст. 115 КК йдеться про близького родича особи, яка виконує службовий або громадський обов'язок, в однині. Це є законодавчим недоліком ст. 345 КК. Застосування системного тлумачення положень Кодексу дає підстави стверджувати, що погроза або насильство щодо принаймні одного близького родича працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням цим працівником своїх службових обов'язків повинна тягнути відповідальність за відповідною частиною ст. 345 КК [10, с. 1055].

Водночас цим не вичерпуються досліджувані проблеми, адже навіть в межах одного розділу Особливої частини КК законодавець довільно оперує понятійно-категоріальним апаратом: вживає різні, хоча і схожі між собою, терміни для позначення очевидно одних і тих же понять. Цілком логічно, що у передбачених ст. 343, 345, 346, 348, 349, 350, 352, 355 КК випадках має йтися про одну й ту ж категорію потерпілих.

Про хаотичне оперування термінологією в КК свідчить відсутність будь-яких підходів і до критеріїв встановлення зазначених потерпілих у певних складах кримінальних правопорушень. Зрозуміло, що близьких (близьких родичів, членів сім'ї) не слід вказувати у кожній диспозиції статті, які містяться в розділі XV КК «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів», оскільки в цьому немає потреби. Однак, це не стосується відносно схожих між собою кримінальних правопорушень. Візьмемо для прикладу, ст. 344 КК (Втручання у діяльність державного діяча) в якій на відміну від ст. 343 КК (Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця) відсутній такий потерпілий як «близький родич».

І. І. Давидович слушно відзначає, що законодавець у складах злочинів, які передбачають посягання на представників влади і громадськості, описує таку категорію потерпілих, як близькі вказаних осіб, за допомогою різних формулювань. Зокрема, у ст. 345, 346, 347, 348, 249, 352, 377, 378, 379, 398, 399, 400, п. 8 ч.2 ст. 115 КК використовується поняття «близькі родичі», в той час, як у ст. 350 КК вжитий термін «близькі». Непослідовність законодавця особливо вражає на прикладі ст. 350 та ст. 352 КК, які передбачають відповідальність за посягання стосовно тотожних «основних» потерпілих – службових осіб та громадян, які виконують громадський обов'язок (як вказано вище – в цих нормах для позначення «другорядних» потерпілих використовуються різні формулювання – «близькі родичі» у ст. 352 та просто «близькі» у ст. 350 КК). Враховуючи те, що йдеться про норми, побудовані на підставі типової юридичної конструкції, вживання різної термінології в даному випадку є неприпустимим [11, с. 56–57].

Для вибору найбільш оптимального терміну, що позначав би відповідних потерпілих слід з'ясувати їх зміст. З огляду на зазначене слід звернути увагу, що в статті КК, які містять підстави відповідальності за кримінальні правопорушення проти представників влади, відсутнє тлумачення відповідного терміну.

Однак не можна не звернути увагу на той факт, що у примітці до ст. 155 КК зазначено, що у статтях 155, 156 КК під близькими родичами або членами сім'ї слід

¹ Водночас щодо окремих кримінальних правопорушень лунають пропозиції щодо виключення вказівки на таких потерпілих із диспозицій відповідних статей. Наприклад, А. О. Цховребор пропонує виключити словосполучення «а також близького родича державного виконавця чи приватного виконавця» з тексту ч. 1 ст. 343 КК [6, с. 93]. В контексті зазначеної статті така пропозиція видається цілком логічною, оскільки у ч. 1 ст. 343 КК. Оскільки у диспозиції цієї норми йдеться про вплив у будь-якій формі на працівника органу державної виконавчої служби, що очевидно охоплює і вплив на них через вплив на їх близьких родичів. Окрім того, незрозуміло чому йдеться лише про близького родича державного виконавця або приватного виконавця, адже в зазначеній нормі йдеться про вплив на працівника правоохоронного органу і судового експерта.

розуміти осіб, визначених п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК. Водночас, по-перше, у зазначеній примітці йдеться не лише про близьких родичів але й членів сім'ї, що не дає можливості чітко розмежувати зазначені категорії. Окрім того, термін «близькі родичі або члени сім'ї» поширюється лише на ст. 155 та ст. 156 КК.

Для тлумачення терміну «близькі родичі» в межах дослідження кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальних правопорушення проти журналістів окремі вчені (наприклад, А. В. Бойко [12, с. 110], Л. В. Дорош [13, с. 724], І. М. Ізай [14, с. 8]) пропонують також звертатися до п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК, хоча перелік осіб, яких законодавець визнає близькими родичами міститься в різних нормативно-правових актах.

У п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК законодавець визначає коло близьких родичів і членів сім'ї, до якого належать: чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права й обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі [15].

У теорії кримінального права висловлюють слушні застереження щодо використання п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК для тлумачення терміну «близькі родичі», що вживається в розділі XV Кримінального кодексу України (далі – КК) «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів».

Однак є і певні застереження з цього приводу. Науковці вважають, що досліджуваний термін повинен визначатися не в КПК, а в КК.

А. В. Бойко вважає, що коло близьких родичів працівника правоохоронного органу повинно бути визначене нормами тієї ж галузі права, суб'єктів якої це правило стосується [12, с. 107].

В. П. Беленок стверджує, що попри те, що КПК врегульовує суспільні відносини, які виникають між учасниками кримінального процесу, у зв'язку з чим прийняття за основу та використання термінологічних тлумачень, наведених у КПК, під час кваліфікації погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу видається недоречним, ми не можемо нехтувати позитивними надбаннями національного кримінального процесуального законодавства [9, с. 52–53].

На думку А. М. Удада використовується в КПК категорія «близькі родичі та члени сім'ї» має дещо інше функціональне призначення у сфері кримінального судочинства, аніж у сфері кримінально-правового захисту суспільних відносин та пов'язана, перш за все, з нормативним закріпленням певних обмежень на здійснення окремих процесуальних дій чи кримінального провадження в цілому при наявності родинних, сімейних зв'язків з відповідними особами, які фігурують у провадженні. В кримінально-правовому ж контексті, акцент зміщується з процесуально-правових обмежень на матеріально-правові межі захисту суспільних відносин. У зв'язку з цим, на його думку, характеристика потерпілих від злочину, передбаченого ст. 345 КК виключно через означене вище поняття (поряд з працівниками правоохоронних органів) не забезпечує повноцінної кримінально-правової охорони суспільних відносин, що складають його основний безпосередній об'єкт [7, с. 96].

Безумовно зазначені дослідники мають рацію. Водночас слід звернути увагу й на той факт, що в КПК йдеться про термін «близькі родичі та члени сім'ї», а в досліджу-

ваних статтях – «близькі родичі». Це хоча й схожі, однак відмінні за змістом терміни, що ускладнює застосування відповідних кримінально-правових положень.

Близькі родичі, які відповідно до ч. 2 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. підлягають захисту, – це батьки, дружина (чоловік), діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки, посягання на життя, здоров'я, житло і майно яких перешкоджає виконанню працівниками суду і правоохоронних органів покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав [16].

І. І. Давидович слушно зазначає, що положення ч. 2 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р., де визначено термін «близькі родичі», можна поширити і на близьких родичів працівника правоохоронного органу, представника влади, службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок представників влади, службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок [11, с. 56].

Однак застосування цього терміну в конструкціях статей, що містять підстави кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти представників влади, видається необґрунтованим з огляду на те, що термін «близькі родичі» не охоплює усього переліку осіб, які є близькими для представника влади і через яких може здійснюватися на них вплив.

Тому й не дивно, що в теорії кримінального права обґрунтовують пропозиції щодо заміни терміну «близькі родичі» на інші, зокрема «близька особа» [17, с. 287; 18], «близькі» [11, с. 134; 19, с. 16], «близькі особи» [7, с. 96–97; 20, с. 12; 21, с. 98], «близькі родичі та члени сім'ї» [14, с. 16; 22, с. 5], «рідні та близькі» [23, с. 17].

У зарубіжному кримінальному законодавстві це питання також вирішується неоднозначно. Для позначення таких потерпілих використовують терміни:

- 1) «близькі родичі» (ст. 315 КК Азербайджану [24], ст. 349 КК Молдови [25], ст. 299 КК Словенії [26]);
- 2) «близькі» (ст. 364, 366, 369 КК Білорусії [27], ст. 316 КК Вірменії [28], ст. 380, 380-1, 380-2 КК Казахстану [29], ст. 329 КК Таджикистану [30], ст. 211 КК Туркменістану [31]);
- 3) «родичі» (ст. 251 КК Австрії [32], ст. 123 КК Данії [33]);
- 4) «член сім'ї» (ст. 351-1 КК Грузії [34], ст. 373, 374 КК Казахстану [29], ст. 188 Е КК Колумбії [36], ст. 257 КК Румунії [37]);
- 6) «будь-яка особа, у якій державний службовець зацікавлений» (ст. 189 КК Сінгапуру) [38];
- 7) «подружжя, родич за прямою висхідною або низхідною лінією або будь-яка інша особа, яка зазвичай проживає з особою, яка виконує державні функції» ст. 433-3 КК Франції [39].

У зарубіжному кримінальному законодавстві для позначення досліджуваної категорії потерпілих використовують терміни, що переважно асоціюються із сімейними чи родинними зв'язками. Однак слід взяти до уваги і той факт, що у значній частині випадків у кримінальному законодавстві зарубіжних країн навіть не згадується про близьких родичів чи членів сім'ї представника влади.

Як бачимо значна частина вчених, а також зарубіжний досвід свідчить про те, що в досліджуваних нормах при визначенні потерпілих намагаються не обмежуватися родинними чи сімейними відносинами. А тому слушним є обґрунтування доцільності введення терміну «близька особа» для позначення потерпілих від кримінальних правопорушень проти представників влади в кримінальне законодавство України.

В науковій літературі досить часто висловлювалася думка про необхідність взагалі відмовитись у тексті КК від вказівки на родинні стосунки та замінити формулювання

«близькі родичі» на «близькі», «близькі особи», «близька людина» [11, с. 57]. У вітчизняній кримінально-правовій науці достатнім чином обґрунтована доцільність перегляду законодавцем визначення потерпілого ряду злочинів (в т.ч. й передбаченого ст. 347 КК) таким чином, щоб вона визначалася не ступенем спорідненості особи із правоохоронцем, а характером стосунків із ним [40, с. 171]. Часто не родинна близькість, а глибокі особисті стосунки з певними особами можуть стати «вразливим місцем» особи, яка виконує службовий чи громадський обов'язок, впливаючи на яке шляхом погроз або насильства у відношенні їхніх друзів, коханих винний може з великими шансами на успіх домогтися своєї мети [20, с. 111–112].

Поняття «близькі» є більш широким, ніж розглянуте вище «близькі родичі», адже охоплює не тільки осіб, які мають родинні стосунки з службовою особою чи громадянином, який виконує громадський обов'язок, а й будь-яких інших осіб, які сприймаються ними як рідні [11, с. 57]. Термін «близькі особи» є більш широким за обсягом, аніж «близькі родичі та члени сім'ї», адже охоплює будь-яких осіб, з якими працівник правоохоронних органів підтримує відносини та доля яких йому не байдужа: інтимні партнери, близькі друзі, віддалені родичі: свекор, теща, свекруха, тесть, двоюрідні брати, сестри, тітки, дядьки, хрещені батьки та хрещені діти тощо. В цьому аспекті не можна не звернути увагу на національні особливості родичівства (кровного та свояцтва) в нашій державі, які вирізняються достатньо розвинутою мережею довокколо-сімейних відносин та близькістю відповідних зв'язків зі значною кількістю категорій осіб [7, с. 96–97].

Визначення терміну «близька особа» міститься в у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року. Відповідно до положень цієї статті близькі особи – члени сім'ї суб'єкта, зазначеного у частині першій статті 3 цього Закону, а також чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний та двоюрідний брати, рідна та двоюрідна сестри, рідний брат та сестра дружини (чоловіка), племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, батько та мати дружини (чоловіка) сина (дочки), усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням зазначеного суб'єкта [41]. Однак детальний аналіз цієї норми свідчить про те, що близькими особами визнають лише членів сім'ї та родичів, що фактично знову ж таки обмежує перелік близьких осіб. Тому й не дивно, що значення термін був справедливо підданий критиці. Як слушно відмітив А. А. Вознюк тлумачення поняття близьких осіб, наведене в ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, не охоплює всіх осіб, з якими особа, що вчинила злочин, перебуває в близьких відносинах. Наприклад, найближчі друзі суб'єкта, з якими в нього існує спільний побут у формі спільного відпочинку, харчування, спілкування тощо, крім спільного проживання, не можуть належати до близьких осіб [42, с. 53–54].

У проекті нового КК запропоновано передбачити обидва терміни – «близька особа» та «близький родич». У п. 2 ч. 2 ст. 1.3.1 проекту близька особа – близький родич, член сім'ї або колишній член сім'ї: а) шляхом заподіяння шкоди чи погрози заподіяння шкоди якому здійснюється вплив на поведінку потерпілої особи чи помста за її попередню поведінку або б) на користь чи в інтересах якого вчиняється кримінальне правопорушення [43].

А. А. Вознюк слушно зауважує, що запропонований авторами проекту перелік близьких осіб не є вичерпним. Термін «близький» означає пов'язаний почуттям симпатії, дружби, спільністю ідей, інтересів. У житті близькою особою можуть бути інші люди, наприклад,

товариш чи колега, які інколи можуть мати більш важливе значення для потерпілого, ніж його окремі близькі родичі [44, с. 7–13]. На підставі зазначеного В. П. Беленок пропонує в п. 2 ч. 2 ст. 1.3.1 проекту КК визначення поняття близької особи доповнити такою категорією, як інша особа, доля якої (життя, здоров'я та добробут) не байдужа працівникові правоохоронного органу [9, с. 54]. Така позиція заслуговує на підтримку. Вона узгоджується і з позицією інших вчених. Наприклад, В. І. Осадчий зазначає, що близькими службовій особі є її близькі родичі та особи, доля яких для потерпілого має істотне значення. До останніх можуть бути віднесені співробітники, коханці, сусіди, куми, близькі знайомі тощо [45, с. 532]. На думку О. О. Дудорова «близькі» це не тільки «близькі родичі, а також інші особи, життя, здоров'я та благополуччя яких з різних підстав не є байдужими для службової особи або громадянина, який виконує громадський обов'язок (член сім'ї, коханка, наречена тощо) [46, с. 810]. До близьких працівника правоохоронного органу» в кримінально-правовій літературі відносять: 1) близьких родичів за прямими висхідними й нисхідними лініями (діти, батько, мати, дідусь, бабуся) та інших осіб, які визнаються близькими родичами у відповідності з сімейним законодавством (брати, сестри), подружжя, родичів подружжя; 2) осіб, які перебувають в інших близьких відносинах, у чийй долі працівники правоохоронних органів зацікавлені в силу того, що підтримують із ними тісне особисте спілкування, або особи, благополуччя яких в силу обставин, що склалися, дороге працівнику правоохоронного органу (наприклад, наречений, наречена) [47].

Водночас слід відмітити, що за таких обставин перелік потерпілих осіб не буде вичерпним. А. М. Удод з цього приводу слушно відмічає, що запровадивши категорію «близькі особи» на позначення додаткової категорії потерпілих від злочину, передбаченого ст. 345 КК, процес її тлумачення слід віднести до сфери правозастосувального розсуду [7, с. 97].

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок про непослідовність законодавця у позначенні додаткової групи потерпілих, які можуть постраждати від кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальних правопорушень проти журналістів, що пояснюється вживанням насамперед різної термінології («близький родич», «близькі родичі», «близькі родичі чи члени сім'ї», «близькі»). Проблемним питанням залишається і відсутність у КК визначення цих термінів, що ускладнює їх застосування на практиці.

Найбільш оптимальним терміном для позначення потерпілих від кримінальних правопорушень проти представників влади, окрім самих представників влади, є термін – «близька особа». З огляду на це у диспозиціях кримінально-правових норм, які містять підстави кримінальної відповідальності за правопорушення проти представників влади (ст. 343, 345, 346, 348, 349 КК) терміни «близькі родичі» та «близький родич» слід замінити на «близька особа».

До кваліфікації кримінальних правопорушень проти представників влади не слід використовувати значення схожих термінів, що закріплені в інших нормативно-правових актах (КПК, Законів України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. та «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року), окрім КК.

Під близькою особою слід розуміти близького родича, члена сім'ї або колишнього члена сім'ї, а також іншу особу, яка має важливе значення для представника влади. До останньої категорії близьких осіб можна віднести товариша, сусіда, коханця (коханку) тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ткаченко І. М. Сучасні концепції потерпілого від кримінального правопорушення в теорії кримінального права. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 4 (18). С. 73–85. DOI: 10.34015/2523-4552.2021.4.06
2. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.
3. Вознюк А. А., Кузьмичова-Кисленко Є. В. Проблеми встановлення потерпілого від порушення правил безпеки дорожнього руху чи експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3(104). С. 210–218.
4. Музика А. А., Лашук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ : Паливода А. В., 2011. 192 с.
5. Вознюк А. А., Грудзур О. М. Види кримінально-правової характеристики злочину. *Митна справа*. 2014. № 1 (91), частина 2. Книга 2. С. 63–67.
6. Цховребор А. О. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2017. 226 с.
7. Удод А. М. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2013. 220 с.
8. Вознюк А. А. Проблема кримінального права: поняття та види. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2010. № 6. Ч. 1. С. 84–90.
9. Беленок В. П. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 353 с.
10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. [10-те вид., переробл. та доповн.]. Київ : Дакор, 2018. 1360 с.
11. Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадскості, які охороняють правопорядок : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 252 с.
12. Бойко А. В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. 231 с.
13. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., доповн. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.
14. Ізай І. М. Кримінально-правова протидія втручання в діяльність працівників правоохоронних органів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 20 с.
15. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
16. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>
17. Беленок В. П. Потерпілий як ознака складу злочину «погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу». *Права людини у філософському, політологічному, соціологічному та правовому вимірах* : матеріали III Міжнар. наук. конф. (Харків, 14 груд. 2007 р.). Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. С. 284–287.
18. Кирбят'єв О. О. Кримінально-правова охорона професійної діяльності працівників правоохоронних органів : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя. 2021. 36 с.
19. Сийпловік М. В. Кримінально-правовий захист охоронної діяльності в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2020. 36 с.
20. Комарницький М. М. Кримінально-правова охорона осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 225 с.
21. Посібник до навчального курсу щодо безпеки журналістів : навч. посіб. / Вознюк А. А., Калиновський Б. В., Камінська Н. В. та ін. Рада Європи, 2021. 146 с.
22. Бойко А. В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. 21 с.
23. Осадчий В. І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2004. 36 с.
24. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики от 30 дек. 1999 г. по состоянию на 27 декабря 2021 г. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420353
25. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18 апреля 2002 г. № 985-XV по состоянию на 20 апреля 2022 г. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130983&lang=r#
26. Kazenski zakonik. 30.11.2021. URL: <http://pisis.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050>
27. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. № 275-3 по состоянию на 11 января 2022 г. URL: https://etalonline.by/document/?regnum=hk9900275&q_id=1721394
28. Уголовный кодекс Республики Армения от 29 апр. 2003 г. № 3P-528 по состоянию на 28 октября 2020 г. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus877>
29. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 г. № 226-V по состоянию на 10 января 2022 г. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252&pos=38;-50#pos=38;-50
30. Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21 мая 1998 г. № 575 по состоянию на 23.12.2021 г. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30397325
31. Уголовный кодекс Туркменистана от 12 июня 1997 года № 222-I по состоянию на 13.11.2021. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31295286#pos=2424;-50
32. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Strafgesetzbuch. (Strafgesetzbuch – StGB). Fassung vom 25.01.2022. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296>
33. Straffeloven. Offentliggørelsesdato 24/09/2019. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2019/976>
34. Уголовный кодекс Грузии от 22 июля 1999 г. № 2287-вс по состоянию на 19 сентября 2020 г. URL: https://www.legislationline.org/download/id/8847/file/Georgia_Criminal_Code_am2020_ru.pdf
35. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 г. № 226-V по состоянию на 10 января 2022 г. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252&pos=38;-50#pos=38;-50
36. Código Penal Colombia. Última actualización 03/02/2022. URL: https://leyes.co/codigo_penal.htm
37. Codul Penal din 17 iulie 2009 Nr. 286. din 5 aprilie 2022. URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/249601>
38. Penal Code (CHAPTER 224) (Original Enactment: Ordinance 4 of 1871). Current version as at 03 May 2022. URL: <https://sso.agc.gov.sg/Act/PC1871#pr271->
39. Code pénal. Version en vigueur au 04 mai 2022. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006070719/>
40. Горбунов В. А. Проблеми кримінально-правової характеристики потерпілого від умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу (ст. 347 КК України). *Форум права*. 2011. № 3. С. 168–173. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11gvappo.pdf>

41. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
42. Вознюк А. А. Удосконалення обставин, які пом'якшують та обтяжують покарання, у контексті реалізації положень Стамбульської конвенції. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1 (110). С. 50–57.
43. Контрольний текст проекту нового КК України (станом на 18 лютого 2022 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/02/18/kontrolnyj-proekt-kk-18-02-2022.pdf>.
44. Черней В. В., Вознюк А. А. Проект нового Кримінального кодексу України: окремі пропозиції щодо удосконалення. *Реформування кримінального законодавства крізь призму історичного надбання* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 18 берез. 2021 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 7–13.
45. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін. ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. 3-тє. Вид., переробл. та допов. Київ : Атіка, 2009. 744 с.
46. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Бойко А. М., Брич Л. П., Грищук В. К. та ін. ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. [3-тє вид., переробл. та доповн.]. К.: Атіка, 2005. 1064 с.
47. Борисихина С. А. Уголовно-правовые и криминологические аспекты борьбы с посягательством на жизнь сотрудника правоохранительного органа : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Волгоград, 2004. 30 с.